1 Лейтес, Н. С. Возрастная одаренность школьников / Н. С. Лейтес // Прикладная психология и психоанализ. – 2002. – № 4 – С. 60–74.

УДК 398.47(476.2)

А. Д. Дакукін

ВЕДЗЬМА Ў ФАЛЬКЛОРНАЙ ТРАДЫЦЫІ ГОМЕЛЬШЧЫНЫ

У дадзеным артыкуле на багатым фактычным матэрыяле, запісаным на тэрыторыі Гомельскай вобласці, прааналізаваны міфалагічныя звесткі пра ведзьму як адну з найбольш адметных істот народнай дэманалогіі і выяўлены тыповыя агульнаэтнічныя і рэгіянальна-лакальныя асаблівасці народных вераванняў, звязаных з гэтым персанажам.

Дасціпны беларускі народ заўсёды імкнуўся бачыць свет незвычайна, небудзённа. Вынікам гэтага стала даволі распрацаваная сістэма ніжэйшай міфалогіі, адно з галоўных месцаў у якой займае такі персанаж, як ведзьма.

Багаты фальклорны матэрыял, архіўны і апублікаваны, паказвае, што тыповыя народныя ўяўленні пра тую ці іншую істоту спалучаюцца з мясцовымі адметнасцямі і ствараюць даволі цікавыя і разнастайныя вобразы. На ўсёй тэрыторыі Гомельшчыны пашыраны вераванні аб тым, што ведзьма – гэта старая (радзей маладая) жанчына, якая звязана з нячыстай сілай і прыносіць шкоду людзям: *«Гэта старая жанчына, якую калісьці выгналі людзі з сяла, таму што яна зрабіла каму-та дрэннае, заўсёды падманвала. Зараз яна калдуе, паддзелвуе людзям. Ведзьмай называюць чалавека, які можа рабіць штосьці незвычайнае»*(запісана ў в. Чырвоная Буда Добрушскага раёна) [1, с. 114]; *«Ведзьма – ето жанчына з чорнымі вачамі, дліннымі, касматымі валоссямі, з кастлявымі рукамі, у плацці з мешкавіны»*(запісана ў в. Патапаўка Буда-Кашалёўскага раёна) [2, с. 61]; *«Вядзьмарка – гэта заўсёды страшная і непрыемная баба, на якую і глядзець не хочацца. Але яна можа прыкідвацца прыгажуняй»*(запісана ў в. Куты Веткаўскага раёна) [2, с. 65]. Існуюць таксама варыянты назваў гэтай істоты: *«Калдуна і ведзьму называюць усяк: чараўнікамі і чараўніцамі, знахарамі і знахаркамі, варажбітамі, ведзьмакамі і ведзьмамі, ваўкалакамі. Часцей жа ведзьму называюць калдуньяй, чарадзейкай, а калдуна – ведзьмаком, чараўніком»*(запісана у г. Добруш) [1, с. 125]. Аднак, заўважым, што часцей за ўсё паняцці «ведзьма»і «знахарка»размяжоўваліся, бо адны былі злымі, а другія – добрымі: *«Некаторых людзей незаслужана абвіняюць у варожбе, ведаўстве. Напрымер, збірае чалавек травы, знае, як імі лячыцца, а яго лічаць ведзьмаком. А ён жа толькі знаўца траў! А шкоду ведзьмы ўсё ж прыносяць»*(запісана ў г. Гомель) [2, с. 70]. Займацца вядзьмарствам маглі не толькі жанчыны, але і мужчыны, прычым яны маглі рабіць шкоду выключна мужчынам або маглі быць звязанымі з «нячыстымі»прафесіямі: *«Вядзьмак – гэта мужчына, каторы занімаўся калдаўством. Ён паддзелваў толькі мужчынам»*(запісана ў в. Неглюбка Веткаўскага раёна) [2, с. 66]; *«Калдунамі былі мужчыны, а ведзьмамі – жанчыны»*(запісана ў г. Добруш) [2, с. 125]; *«Ето почти тоже, што и ведьма, но ето мужчына, и он больш злой»*(запісана ў г.п. Лельчыцы) [2, с. 89]; *«Казалі, што ведзьмакамі становяцца часцей цесляры, пастухі, кавалі, млынары і пчаляры. Гэтыя людзі маглі шкодзіць другім людзям, псавалі ім гаспадарку»*(запісана ў г. Гомель) [1, с. 128].

Людзі маглі станавіцца ведзьмакамі і вядзьмаркамі рознымі шляхамі: праз стасункі з чортам і нячыстай сілай, праз атрыманне ведаў ад іншай ведзьмы, а маглі

РЕПОЗИТОРИЙ ГГУ ИМЕНИ Ф. СКОРИНЫ

ўвогуле быць імі ад нараджэння: «*Ведзьмай станавілася жанчына, калі ў яе ўсяляўся злы дух. Таксама ведзьмай магла стаць дзяўчына, народжаная па-за шлюбам у трэцім пакаленні. Некаторыя дзяўчыны пры нараджэнні атрымлівалі веды ў спадчыну ад маці-ведзьмы. Некаторыя жанчыны атрымлівалі веды ад паміраючай ведзьмы*»(запісана ў в. Раманаўка Мазырскага раёна) [2, с. 90]; «*Ведзьмы падзяляюцца на наследственных, якім навука ідзе па наследдзю, і вучоных, якія вучацца ад іншых ведзьмаў*»(запісана ў п. Бальшавік Гомельскага раёна) [1, с. 129]; «*Калдуння – гэта ведзьма. Яны палюбоўніцы і памошніцы чорта. Аднак ведзьмы жывуць на зямлі, а чорт пад зямлёю*»(запісана ў в. Матнявічы Чачэрскага раёна) [1, с. 123]; «*Нельзя паказваць дзіця ва ўзросце да года ў люстэрка, будзе вядзьмак*»(запісана ў в. Акцябр Буда-Кашалёўскага раёна) [2, с. 291].

Маючы адносіны да нячысцікаў, ведзьма займаецца чорнымі справамі і ўсяляк імкнецца «паддзелуваць»людзям. Адной з самых пашыраных функцый яе з'яўляецца адбіранне малака ў кароў, бо даіць уласную карову ведзьма не хоча ці проста яе не мае: «*Ведзьмы могуць адбіраць малако ў кароў. З гэтай мэтай ведзьма ходзіць і збірае расу цадзілкай, і расу гэтую дае сваёй карове, або проста вешае цадзілку і з яе цячэ малако. Ведзьма можа даіць карову і на адлегласці. Яна абводзіць на зямлі круг з загаварам і ўтыкае ў сярэдзіну нож, малако задуманай каровы пацячэ само*»(запісана ў п. Бальшавік Гомельскага раёна) [1, с. 129]. Праз свой дрэнны характар і злоснасць вядзьмарка робіць шкоду людзям, сурочыць, насылае спрэчкі і звадкі. Для гэтага яна падкідвае на падворак ці ў хату іголкі, загавораныя расліны, робіць «залом»у жыце: «*Ведзьмы насылалі на чалавека і на хатнюю жывёлу сурокі. Яны псавалі скаціну, адбіралі ў кароў малако, у свіней – сала, у кур – яйцаноснасць*»(запісана ў в. Раманаўка Мазырскага раёна) [2, с. 90]; «*Яшчэ ведзьмы плоха дзелалі жыту. Прыходзілі на поле, скручвалі яго. А калі прыходзілі гаспадары і зжыналі яго, то гэта было дрэнна. Будзе балець гаспадар*»(запісана ў в. Сінск Лоеўскага раёна) [2, с. 90]; «*Завіткі робяць, каб навесці порчу на жывёлу, на людзей. Хто на што заўе. У нас было, што конь здох*»(запісана ў в. Скепня Жлобінскага раёна) [3, с. 131]. «Калдунння»валадарыла і сіламі прыроды: «*Ведзьма магла наслаць непагоду, буру, навальніцу, засуху*»(запісана ў в. Раманаўка Мазырскага раёна) [2, с. 90].

Дасягнуць патрэбных мэт і вынікаў ведзьме дапамагаюць разнастайныя віды чарадзейства. Найбольш папулярнымі ў жыхароў Гомельшчыны з'яўляюцца былічкі пра пераўтварэнне вядзьмарак у нейкіх жывёл і прадметы гаспадаркі. Напрыклад, жанчына магла станавіцца жабай: «*Адзін чалавек ідзе, бачыць – жаба на дарозе, ён яе пабіў. Назаўтра баба стогне, што плечы баляць. То ведзьма была*»(запісана ў в. Скепня Жлобінскага раёна) [1, с. 131]; свіннёй – «*Ведзьмы дзелаліся свіннямі. Адзін раз узялі ды адсеклі такой свінне, якая забегла ў хлеў, нагу, а гэта аказался калдун, які жыў у той дзярэўні*»(запісана ў в. Азершчына Рэчыцкага раёна) [1, с. 136]; кошкай – «*Адна баба ў нашай вёсцы дзелалася кошкай і забірала ў кароў малако*»(запісана ў в. Капань Рэчыцкага раёна) [1, с. 118]; «*Ведзьмы могуць з'яўляцца ў выглядзе жывёлы ці птушкі: свіння, конь, карова, мыш, варона, сарока, вуж, гадзюка, і ў выглядзе прадметаў: палка, куст, калясо, рэшата, ком*»(запісана ў г. Добруш) [1, с. 125]. Ведзьма магла таксама лётаць у паветры: «*Лётала на мятле праз дымаход, можа быць, кім захоча*»(запісана ў г. Добруш) [1, с. 130].

На працягу года ведзьмы некалькі разоў збіраюцца ўсе разам, асабліва актывізуючыся на Купалле: «*Ведзьмы збіраюцца ў гурт. У іх іе главар, ён ім камандуе, каму врадзіць: людзям, худобе, усяму наваколлю. У нашай вёсцы была такая жанчына. Умесце работалі, радам жылі, а калі прыходзіць Іван Купала, то яна скідаецца сабакам і бегае па дварах*»(запісана ў в. Хутар Светлагорскага раёна) [1, с. 100]; «*Акрамя Купалля, ведзьмы актывізуюць сваю дзейнасць і ў такія святы, як Троіца,*

РЕПОЗИТОРИЙ ГГУ ИМЕНИ Ф. СКОРИНЫ

Благавешчанне, Вялікдзень, Вадохрышча, Каляды, Юр’е»(запісана ў п. Бальшавік Гомельскага раёна) [1, с. 129].

Нядзіўна, што ва ўсе часы людзі імкнуліся супрацьстаяць шкоднаму вядзьмарскаму ўплыву і выкарыстоўвалі самыя разнастайныя сродкі: шэпты, малітвы, замоўленыя рэчы (іголкі, пясок); раскладвалі на падворках і ў хляве крапіву, запальвалі грамнічную свечку, малявалі крэйдай крыжыкі на сценах, пырскалі свянцонай вадой на жывёлу і абсыпалі хату пасвечаным макам. У гэтых дзеяннях можна ўбачыць як хрысціянскія, так і паганскія матывы, якія суіснуюць тут у непарыўнай еднасці, бо чалавек імкнуўся ўсімі магчымымі сродкамі захаваць бяспеку і шчасце сваёй сям’і. Вось як раней засцерагаліся ад сурокаў: «*На Вадохрышча, каб засцерагчы хату і гаспадарку ад нячыстай сілы, гаспадар гэтай хаты ставіў мелам крыжыкі над варотамі, дзьвярыма, вокнамі, над уваходам у хлеў. На Вялікдзень скарынкі ад пасхі ніколі не выкідвалі, а сушылі, таўклі і клалі ў гарэлку – гэта засцерагала ад ведзьмаў. Яшчэ трэба было вешаць ля ўвахода ў хлеў стрэчанскія свечкі, бо іх баіцца нячыстая сіла. Каб засцерагчыся ад уздзеяння ведзьмаў, трэба перад хлявамі класці барану, ставіць у хлеў асінавае дрэўца, абсыпаць карову пасвечаным макам*»(запісана ў п. Бальшавік Гомельскага раёна) [1, с. 129–130]; «*Супраць ведзьмаў на Купала тыркалі крапіву каля варот і самасеяным макам абсявалі двары, пырскалі вакол двара пасвяцонай вадой*»(запісана ў в. Скепня Жлобінскага раёна) [1, с. 131]; «*Карова зусім не давала малака. І, аказалася, што гэта шкодзіць ведзьма. Тады яны пазвалі свяшчэнніка, які прачытаў малітвы ў хляве. І потым усё стала на свае месцы*»(запісана ў в. Гаць Акцябрскага раёна) [2, с. 59]; «*Карова мая чорная! Ад паганых вачэй і [няшлюбных] дзяцей вочкамі асвяціся, вушкамі атматніся, ножкамі адтапчысь, хвосцікам адмахнісь. Будзь ты не ўрочна, не прыгаворна. Хто маю карову ўракне – таму кроўю вочы завалакне. Чужым вачам – соль да пячаль. Што думаеш мне – палучы сабе*»(замова ад ведзьмы) [3, с. 61]. Цікава, што сустракаюцца звесткі, паводле якіх абараніцца ад ведзьмы вельмі цяжка: «*Ад ведзьмы засцерагчыся, дзеткі мае, не так-то легко. Эта тыя будуць знаць і то не ўсягда. А такжа яна, як вам сказаць, духам сядзіць… Ведаеце, дзеці мае, ад ведзьмаў малітвы не было, таму і не маліліся. От еслі найдзеш чалавека, тожа што знае сільнее яе, то ён яе пераборае, а еслі не найдзеш, то шукай*»(запісана ў г. Хойнікі) [1, с. 119–120].

Своеасаблівай з’яўляецца і смерць ведзьмаў, бо яны паміраюць з цяжкасцямі, на працягу некалькіх дзён. Каб памерці лягчэй, ведзьма павінна перадаць камусьці свае веды. Калі ж такой асобы няма, трэба зрабіць адтуліну ў страсе – і вядзьмарка сканае: «*Вось яны, дажы када ўміралі, дык яны маглі і 3 дні ўміраць, і нідзелю маглі. І будуць выць і мучацца, пака памруць. Патом, када ўмрэ, дык можа яшчэ ні даць другому жыць у сваёй кварцірцы ці ў сваім доме. Будзе хадзіць там і стукаць, і што папала будзе дзелаць, пака ні пойдуць і не праб’юць яму грудзі асінавым калом*»(запісана ў г. Гомель) [2, с. 72]; «*За сваю сувязь з нячыстай сілай ведзьма караецца цяжкай смерцю. Яна не можа памерці, пакуль не перадасць свае веды. Разбіралі столь у хаце, каб аблегчыць ёй мукі*»(запісана ў в. Раманаўка Мазырскага раёна) [2, с. 91].

Такім чынам, можна стварыць партрэт тыповай ведзьмы: гэта непрыгожая (у большасці выпадкаў), старая жанчына, якая звычайна жыве адна на краі вёскі, кантактуе з нячыстай сілай, сурочыць і «паддзелвае»людзям і жывёле, асабліва любіць адбіраць малако ў кароў. Можа пераўвасабляцца ва ўсялякіх звяроў (у большасці былічак гаворыцца пра свінню) ці прадметы (напрыклад, кола). Лягчэй за ўсё пабачыць вядзьмарку на Купалле. Паміраюць ведзьмы доўга, нават у такім выпадку трэба было выцягваць дошкі са столі. Займацца чарадзействам маглі і мужчыны, якіх называлі ведзьмакамі.

РЕПОЗИТОРИЙ ГГУ ИМЕНИ Ф. СКОРИНЫ

Засцярогай ад вядзьмарства былі малітвы, замовы, рэчы, асвечаныя ў царкве, крапіва, раскладзеныя ў хляве вострыя прадметы і інш. Ад вышэйназваных адрозніваліся знахары, шаптухі, варажбіткі, якія не злоснічалі, а лячылі людзей.

Людзі сцвярджаюць, што раней ведзьмаў было больш, а тыя, што сустракаюцца цяпер, не ўсе «настаяшчыя». Можна меркаваць, гэта было так па той прычыне, што свет быў тады не такім зразумелым і вядомым, і народ у сваіх уяўленнях імкнуўся запоўніць гэтую невядомасць рознымі здарэннямі і незвычайнымі выпадкамі, напрыклад: кола, якое размаўляе, струмені малака, што цякуць са сцен і інш. Нягледзячы на пэўны недавер, з якім сённяшняе грамадства ўспрымае гісторыі аб персанажах ніжэйшай міфалогіі, мы не можам адмаўляць той факт, што гэта важная частка народнай культуры беларусаў, дакрануўшыся да якой, можна глыбей спасцігнуць іх светапогляд.

Літаратура

1 Народная міфалогія Гомельшчыны / уклад. І. Ф. Штэйнер, В. С. Новак. – Мінск: ЛМФ «Нёман», 2003. – 320 с.

2 Беларуская міфалогія. Хрэстаматыя: вучэб. дапаможнік / уклад. В. С. Новак. – Мінск: РІВШ, 2013. – 394 с.

3 Замовы / уклад., сістэм. тэкстаў, уступ. арт. і камент. Г. А. Барташэвіч; гал. рэд. А. С. Фядосік. – Мінск: Беларуская навука, 2000. – 597 с.

УДК 37.091.3:811’243:004-057.874

Ю. А. Дворак

КОМПЬЮТЕРНОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ ОБУЧЕНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Статья посвящена анализу компьютерного сопровождения обучения иностранному языку учащихся I ступени образования, который основывается на принципах, методах и приемах, обеспечивающих его реализацию в практике обучения иностранному языку младших школьников.

На этапе начального общего образования необходимость в привлечении информационных и коммуникационных технологий для повышения эффективности обучения иностранному языку обусловлена как социально-экономическими, так и предметно-содержательными факторами. Современный вектор общественно-экономического и политического развития государства и социума требует обеспечить готовность подрастающего поколения к жизни в информационном обществе, сформировать способность личности отвечать нуждам такого общества, реагировать на вызовы инновационной экономики. В связи с этим уже в начальной школе ставится вопрос о формировании у обучающихся элементарной иноязычной коммуникативной компетенции, которая призвана обеспечить социализацию младшего школьника, его аккультурацию, адаптацию в сложном и многоязычном информационном пространстве.

Следует отметить, что проблема обеспечения компьютерной поддержки процесса иноязычной подготовки младших школьников относится к числу наименее изученных, в связи с чем данное исследование является своевременным и актуальным.

Целью исследования является теоретическое обоснование системы использования компьютерных средств, необходимых для сопровождения процесса обучения

РЕПОЗИТОРИЙ ГГУ ИМЕНИ Ф. СКОРИНЫ